

TAMMI

Renian

päiväkirja

Nuoren tytön elämä
holokaustin varjossa

RENIA SPIEGEL

RENIA SPIEGEL

yhdessä sisarensa
Elizabeth Bellakin
kanssa

RENIAN
PÄIVÄKIRJA

Nuoren tytön
elämä holokaustin varjossa

SUOMENTANUT ILKKA REKIARO

TAMMI

HELSINKI

Suomennettu Anna Blasiakin ja Marta Dziuroszin englanninnoksesta *Renia's Diary*

Text copyright © 2019 by Renia Spiegel with her sister,

Elizabeth Bellak

Published by arrangement with Ulf Töregård Agency AB.

Originally published in the United States of
America by St. Martin's Publishing Group. All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Ilkka Rekiaro ja Tammi 2020

Heinrich Heinen runosäkeet suomentanut Yrjö Jylhä

(kokoelmista *Laulujen kirja* ja *Uusia runoja*, 1957)

Muut runot suomentanut Päivi Rekiaro

Alun Isaak Dunajevskin säveltämästä isänmaallisesta

neuvostoliittolaisesta ”Synnyinmaan laulusta”

suomentanut Meritta Koivisto Veilleux

Kartat: Jeffrey L. Ward

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-1773-4

PAINETTU EU:SSA

PUOLAN KARTTA 1939

GETTO SULKEMISEN JÄLKEEN 15.7.1942

ESIPUHE

Viime vuosikymmeninä monet holokaustista selvinneet ovat julkaisseet muistelmiaan. Osa siirsi kirjoittamisesta siihen ikään, jossa yleensä mietitään menneitä. Jotkut kirjoittivat, koska ajattelivat, että maailma on nyt valmiimpi kuulemaan, mitä sanottavaa heillä on tästä kansanmurhasta. Toisia taas kannustivat kirjoittamaan omat lapset tai lapsenlapset. Muistelmia on 1980-luvulta lähtien julkaistu niin paljon, että on helppo unohtaa tämän kirjoittamis- ja tallentamishalun virinnee jo paljon aiemmin.

Holokaustista eloon jääneet alkoivat itse asiassa kirjoittaa muistelmiaan ja todistaa kokemastaan heti sodan päätyttyä. Viisitoista vuotta holokaustin lopun jälkeen 1960-luvun alussa selviytyjien muistelmia oli painetussa muodossa tuhansia. Kun Elie Wiesel vuonna 1961 etsi Yhdysvalloista kustantajaa Ranskassa julkaistulle teokselleen nimeltä *Yö*, monet hylkäsivät sen, koska niiden mielestä muistelmia oli kustannettu liikaa. *Yön* ranskan-kielisen laitoksen johdannossaan Nobel-palkittu ranskalainen François Mauriac myönsi, että Wieselin teos oli yksi lukemattomista muista holokaustimuistelmista: Mauriac puhui ”tästä henkilökohtaisesta tilityksestä, *joka*

ilmestyy monien muiden jäljessä” (kursivointi lisätty).^{*} Valitettavasti tämä trendi lähestyy loppuaan selviytyjien sukupolven poismenon myötä.

Toisinaan on vaikea kuvitella, että historiantutkijat taan-
noin karttoivat tällaisia nykyisin suuressa arvossa pidettyjä
muistelmia, koska perehtyivät mieluummin asiakirjoihin
– vaikka suurin osa niistä oli kolmannen valtakunnan tuot-
tamia – kuin henkilökohtaisiin tilityksiin. Näitä tutkijoita
huolestutti se, etteivät henkilökohtaiset tilitykset olisi yhtä
luotettavia kuin viralliset dokumentit. Nykyhistorioitsijat
tunnustavat muistelmien arvon, etenkin kun niitä rinnas-
tetaan asiakirja- ja aineellisiin todisteisiin.

On tietysti metodologisesti ongelmallista nojautua
muistelmiin ja yksilöiden antamiin todistuksiin. Ne on
kirjoitettu jälkikäteen. Muistot ovat epäluotettavia. Niihin
vaikuttavat tuoreet tapahtumat. Yhden ihmisen muistoja
tietystä tapahtumasta värittää sekin, miten joku toinen
läsnä ollut muistaa saman asian. Eloonjäänyt saattaa kertoa
tapahtuman yksityiskohdat tähdentääkseen tiettyä seikkaa,
jonka merkitys selvisi hänelle vasta jälkikäteen. Tämä pitää
toki paikkansa kaikkien muistelmien ja todistanlausunto-
jen kanssa. Me kirjoitamme tarkoitushakuisesti. Erityisen
selvästi tämä ilmenee silloin, kun muistelmat koskevat trau-
maattista tapahtumaa. Ja mikä olisi voinut olla holokaustia
traumaattisempaa?

On pidettävä mielessä sekin, että muistelmissa kuuluvat
eloonjääneiden äänet, eivät menehtyneiden äänet. David
Boder oli yksi ensimmäisistä tutkijoista, jotka systemaat-

---

^{*} François Mauriac, ”Introduction”, Elie Wieselin teoksessa *La Nuit*,
siteerannut Ruth Franklin teoksessa *A Thousand Darkneses*
(New York: Oxford University Press, 2011), s. 70.

tisesti kirjasivat muistiin selviytyjien tilityksiä kokemas-
taan. Hän antoi hyvästä syystä teokselleen nimen *I Did
Not Interview the Dead* (’en haastatellut vainajia’). Boder
tiesi tallentaneensa onnekkaiden eloonjääneiden sanoja.
Menehtyneiden äänet jäivät pääosin kuulumattomiin.

Kirjoitan ”pääosin”, koska meillä on tallella muutaman
menehtyjän kuvaus päiväkirjan muodossa. Yksi niistä on
Renia Spiegelin. Päiväkirjat eroavat muistelmista ensin-
näkin siksi, että niissä kuuluvat menehtyneiden äänet.
Ne eroavat myös sikäli, ettei niihin liity edellä mainittuja
metodologisia haasteita. Riippumatta siitä, selviytyikö nii-
den kirjoittaja vai ei, ne poikkeavat muistelmista olennai-
sesti, koska ne ovat aikalaiskertomuksia. Yksinkertaistaen:
muistelmien kirjoittaja tietää, miten tarina päättyy. Päivä-
kirjanpitäjä ei tiedä. Diaristi voi hyvinkin olla tietämätön
kokemuksensa laajemmasta viitekehystä. Kuuluuko
esimerkiksi geton perustaminen kirjoittajan kaupungin-
osaan isoon hankkeeseen, jonka myötä gettoja perustetaan
muuallekin, vai tapahtuuko se vain siellä missä kirjoittaja
on? Tapahtumia jälkeen päin muisteleva saattaa tietää,
miten jokin Saksassa annettu määräys sopi natsien poliit-
tiseen linjaan, kun taas päiväkirjanpitäjällä ei tavallisesti
ole siitä käsitystä. Asia, joka voi vaikuttaa diaristista vähä-
pätöiseltä, saattaa hyvinkin osoittautua merkittäväksi. Ja
kääntäen diaristille äärimmäisen traumaattinen kokemus
saattaa jäädä myöhempien tapahtumien varjoon.

Mikä tärkeintä, päiväkirjat antavat meille jotain, mitä
muistelmat eivät: välittömän tunnelatauksen. Juuri tuo
tässä ja nyt koettu tunnelataus on vangitseva. Mieleeni
tulee ranskanjuutalainen nuori nainen, Hélène Berr, joka
piti päiväkirjaa vuodesta 1942 siihen vuoden 1944 maalisi-
kuun päivään asti, jolloin hänet ja hänen vanhempansa

pidätettiin leirille vietäväksi. Hän aloitti kirjoittamisen hieman ennen kuin kaikki juutalaiset määrättiin pitämään rinnassa keltaista tähteä. Berr paljastaa päiväkirjassaan painiskelleensa sen kysymyksen kanssa, pitääkö tähteä. Oliko tähden pitäminen osoitus vihatun hallinnon tottelemisesta, vai osoittiko se ylpeyttä omasta juutalaisesta identiteetistä? Hänen reaktioistaan voimme lukea, miten vastaantulijat kadulla kommentoivat. Toiset ilmaisevat solidaarisuutta, toiset sääliä. Berr pohtii näitä kommentteja, mutta ei vuosien etäisyydeltä vaan samana päivänä, jolloin hän ne kuuli. Hän ei näe – koska ei pysty näkemään – tätä tekoa ensimmäisenä askeleena kohti myöhemmin toimeenpantua paljon pahempaa vainoa.

Renia Spiegelin päiväkirjaa lukiessani minulle, kuten varmasti monille muille lukijoille, tuli mieleen Anne Frankin ikoninen teos. Kaikki nämä kolme päiväkirjaa – Spiegelin, Frankin ja Berrin – ovat täynnä nuorten tyttöjen mitättömiltä vaikuttavia mietelmiä, joita hallitsevat suurelta osin ensirakkaus ja tulevaisuudentoiveet. Renia Spiegelin päiväkirja vilisee tuttuja teini-ian angstin ilmauksia – ensirakkaudesta, ensimmäisestä suudelmasta ja mustasukkaisuudesta – jotka saattavat jälkeen päin vaikuttaa merkityksettömiltä mutta tuntuvat olleen ainakin Renialle itselleen tapahtumahetkellä järisyttäviä. Päiväkirjassa on myös runoja, jotka eivät voi olla puhuttelematta lukijaa.

Meillä Renian kirjoitusten lukijoilla on jotain, mitä hänellä ei ollut: me tiedämme, miten lopulta kävi. Päiväkirjan alussa Renia on tyytymätön siihen, että joutuu muuttamaan isovanhempiensa luo ja ettei hänellä siksi ole ”oikeaa kotia”. Tästä hänet ”valtaa ajoittain sellainen suru, että itkettää”. ”Oikean” kodin puuttuminen ei ole

vielä mitään sen rinnalla, mitä on edessä. Jos Renia olisi kirjoittanut muistelmat, hän olisi tiennyt, mitä myöhemmin tapahtui, ja olisi saattanut latistaa tätä traumaattista hetkeä. Mutta päiväkirjassaan hän ei sitä latista. Vuonna 1940, Länsi-Euroopan jouduttua Saksan valtaan, hän valittaa: ”Olen täällä yksin ilman isää ja äitiä, ilman kotia, ja minua sohitaan ja minulle nauretaan. Voi taivas, miksi minun pitää kestää näin kamala syntymäpäivä? Eikö olisi parempi kuolla? Katselen alas kuudentoista ikävuoteni korkeuksista ja mietin, pääsenkö koskaan loppuun.” Jos Renia olisi kirjoittanut muistelmia ja tiennyt, mitä oli tulossa, hän olisi saattanut sivuuttaa tämän toivottomuuden hetken. Hän ei ehkä olisi ollut yhtä suunniltaan, kun ylelliset turkit takavarikoitiin juutalaisilta. ”Eilen takit, turkit, kaulukset, hihansuojukset, hatut ja kengät kerättiin pois kadulla. Ja nyt on annettu uusi määräys, että kuolemanrangaistuksen uhalla kotona ei saa olla turkiksen palastakaan.”

Hän ei liioin tiedä, että hirveältä vaikuttava kohtalo saattaa osoittautua joillekin uhreille hengenpelastukseksi. Hän kuvailee ”pelkoa, epätoivoa ja hillittömyyttä”, jota ihmiset tunsivat puna-armeijan siirtäessä heidät Birobidžaniin* ja muualle Neuvostoliittoon. Reniaa ahdistaa, että ”heitä kuljetetaan pimeissä, suljetuissa vaunuissa, joissa kussakin on viisikymmentä ihmistä... ilmattomissa, likaisissa ja tautisissa oloissa. He saattavat jopa nähdä nälkää... ja mukana olevia lapsia kuolee.” On tietenkin kohtalon ivaa, että näillä ihmisillä oli paljon paremmat selviytymismahdollisuudet kuin niillä, jotka saksalaiset myöhemmin pakottivat

---

* Neuvostoliitossa Kiinan rajan lähellä sijaitseva kaupunki ja 1934 perustetun Juutalaisen autonomisen alueen hallintokeskus.

matkaamaan vielä kurjemmissa oloissa ja kokemaan vielä kovemman kohtalon.

Kaikesta huolimatta tämä tulevaisuudestaan haaveileva nuori tyttö – ja sellainen hän todella oli – ymmärtää, että ruuvi kiristyy ja puristaa häntä ja hänen kansaansa entistä ahtaammalle. ”Getto! Sana soi korvissamme, se pelottaa, se piinaa meitä. Emme tiedä, miten meidän käy, minne meidät viedään tai mitä saamme ottaa mukaan.” Silti hän toivoo parempaa tulevaisuutta. Yhä synkempi todellisuus ja valoisamman tulevaisuuden toivo yhdessä särkevät väkisin lukijan sydämen.

Mutta muutama päivä ennen kuin saksalaiset ottivat Renian kiinni ja surmasivat hänet, Renia aavistaa, että loppu voi olla lähellä. Hän kirjoittaa kuin näkisi tulevaisuuteen: ”Rakas päiväkirja, hyvä, kallis ystäväni! Me koimme yhdessä hirveitä aikoja, ja nyt pahin hetki on käsillä. Voisin pelätä juuri nyt. Mutta Se, joka ei meitä hylännyt silloin, auttaa meitä tänäänkin. Hän pelastaa meidät. Kuule Israel,* pelasta meidät, auta meitä.” Hänen rukoustaan ei kuultu.

Elämänhalua pursuavalla Renia Spiegelillä oli kyky kuvailla proosalla ja runoilla ympäröivän maailman kau-neutta, mutta häneltä riistettiin yhdellä luodilla se, mitä hän eniten toivoi: tulevaisuus. Ilman tätä päiväkirjaa hän olisi miljoonien muiden tavoin joutunut siihen julmaan unholaan, joka oli useimpien holokaustin uhrien kohtalo. Päiväkirjan säilyttäneet ja sen julkaisemiseksi työtä tehneet ovat ”pelastaneet” Renian. He eivät pystyneet säästämään

---

* Viittaus yhteen juutalaisuuden tärkeimmistä rukouksista nimeltä Šema Israel (”Kuule Israel! Herra meidän Jumalamme, Herra on yksi”).

häntä julmalta kohtalolta eivätkä antamaan hänelle hänen toivomaansa tulevaisuutta, mutta he pelastivat hänet unoh-
tumisen kärsimykseltä.

Deborah E. Lipstadt
Holokaustin historian professori, Emory University

ALKUSANAT

Sisareni Renia Spiegel syntyi 18. kesäkuuta 1924 Uhryńkowcessa Tarnopolin (nyk. Ternopil) maakunnassa Kaakkois-Puolassa. Uhryńkowce kuuluu nykyisin Ukrainaan. Ennen kuin toinen maailmansota hajotti perheemme, kansamme ja maamme, Uhryńkowce kuului Puolaan.

Minä synnyin 18. marraskuuta 1930, kuusi vuotta Renian jälkeen. Olin onnellisesti naimisissa Wienissä syntyneen puolisoni George Bellakin kanssa viisikymmentäkolme vuotta, toimin opettajana New Yorkissa kolme vuosikymmentä ja olen kahden lapsen äiti ja kolmen ihanan pojan isoäiti. Siskoni eli vain kahdeksantoistavuotiaaksi. Natsit murhasivat hänet 1942. Muutaman valokuvan, sukukalleuden ja niiden muistojen lisäksi, joita olen kelannut päässäni melkein yhdeksänkymmentä vuotta, minulla on Reniasta jäljellä ainoastaan päiväkirja, jota alat kohta lukea.

En kuitenkaan aikoinani kestänyt avata hänen päiväkirjaansa. Pakoilin sitä ja menneisyyttäni monet vuodet, kunnes tyttäreni Alexandra Renata haki päiväkirjan tallelokerosta, jossa se oli ollut koskemattomana yli neljäkymmentä vuotta. Hän oivalsi sen merkityksen historiallisena ja kirjallisena tuotoksena ja ymmärsi, kuinka se voisi herättää vastakaikua lukijoissa eri maissa. Niinpä Alexandra Renata käännätti päiväkirjan englanniksi. Hän tekee edelleen väsy-

mättömästi työtä saadakseen sen julkaistuksi eri puolilla maailmaa ja valistaa ihmisiä siitä, miksi tämä tarina on arvokas yhä tänäkin päivänä. Kiitän häntä siitä, että hän toi sen – ja siskoni muiston – minulle takaisin.

Ennen kuin synnyin, vanhempani taittelivat paperista haikaran, laittoivat sen ikkunaan ja kertoivat siskolleni, että minä olin tulossa. Perheeni oli muuttanut Stawkin kaupunkiin Dnestrin rannalle Romanian rajan läheisyyteen, mutta Renia ihastui siihen yhtä kovasti kuin entiseen kotikaupunkiinsa. Hän kuunteli mielellään lintujen laulua. Hän rakasti tuulta. Hän rakasti metsää. Joskus tuntuu, että niiden muistot – kaukaa maaseudulta menneisyydestä – inspiroivat runoja, joita hän päiväkirjaansa lisäsi. Runot olivat hiljaisia, seesteisiä mietteitä, joita hän kirjasi muistiin eläessään sodan keskellä.

Sota ei häätänyt meitä kotoamme Stawkista. Olin lapsinäyttelijä, ja minua kutsuttiin Puolan Shirley Templeksi. Vuonna 1938 äiti ja minä muutimme Varsovaan edistämään uraani. Äiti jätti Renian vanhempiensa luo pieneen kotikaupunkiinsa Przemysliin Kaakkois-Puolaan. Nykyisin kaupunki on Ukrainan rajalla. Renia aloitti päiväkirjansa tammikuussa 1939. Saman vuoden kesällä menin lomalla katsomaan Reniaa ja isovanhempiani, ja äitini palasi Varsovaan.

Saksa ja Neuvostoliitto hyökkäsivät Puolaan syyskuussa 1939. Kuun lopulla Puola oli jaettu kahteen miehitysvyöhykkeeseen: länttä miehitti Saksa, itää Neuvostoliitto. Przemysl levittäytyi Sanjoen molemmilla rannoilla, joten se jakautui kahtia. Isovanhempani asuivat Neuvostoliiton miehittämässä itäosassa. Äitimme oli Varsovassa, Saksan miehittämässä Puolan länsiosassa. Meillä ei ollut lupaa ylittää Sanjokea, joten jouduimme yhtäkkiä eroon äidistä.

Silloin Reniasta tuli minulle sijaisäiti. Seuraavien kahden vuoden aikana näimme äitiämme vain muutaman kerran, ja hänen kirjeensäkin tulivat perille ani harvoin. Renia ikävöi häntä kovasti. Vielä tänäkin päivänä mietin, oliko päiväkirja äidinkorvike – Renia rakasti ja kaipasi äitiään niin paljon.

En tiennyt Renian päiväkirjasta mitään ennen kuin siskoni poikaystävä Zygmunt antoi sen äidilleni 1950-luvun alussa. Minulle on arvoitus, miten Renia onnistui piilottamaan minulta seitsemänsataa liuskaa, mutta hän paljasti salaisuutensa ainoastaan Zygmuntille. Renia jätti päiväkirjan Zygmuntille hieman ennen kuin hänet surmattiin, ja Zygmunt luovutti sen jollekulle säilytettäväksi ennen kuin hänet vietiin keskitysleiriin. Liuskat säilyivät, ja Zygmunt jäi henkiin. Eräs ystävä – emme edelleenkään tiedä kuka – toi liuskat hänelle Yhdysvaltoihin. Äitini kuoli 1969. Kun löysin päiväkirjan hänen jäämistöstään, vein sen asuntoni lähellä sijaitsevan Chase Bankin konttorin tallelokeroon. En kestänyt lukea sitä. Se herätti liian voimakkaita tunteita.

Olen lukenut päiväkirjasta vain osia, ja ne ovat saaneet minut voimaan pahoin tai itkemään. Mutta tiedän, että Renian mietteet ovat tärkeitä, joten jaan ne kanssasi. Me elämme aikana, jolloin on joskus vaikea löytää suvaitsevaisuutta, vaikka sen merkitys on ensiarvoinen. Myös sotaa on vaikea ymmärtää – etenkin jos joutuu sen jalkoihin – mutta Renia oli aina elämänviisas, ja hän ymmärsi. Minun nähdäkseni hänen ajatuksensa, kamppailunsa ja kuolemansa osoittavat meille, miksi maailma tarvitsee rauhaa ja hyväksyntää. Annan siskoni sanojen ja runojen puhua puolestaan. Olen lisännyt päiväkirjan loppuun kommenttejani – ne liittyvät eräisiin siskoni kirjaamiin tapahtumiin ja oman elämäni hetkiin, jotka ovat meille yhteisiä. Käsittelen

kommenteissa historiaa ja muistojani Renian elämän viimeisistä vuosista, ja sitten kerron, miten me, jotka sodasta selvisimme, jatkoimme elämäämme. Muistoni eivät ole yhtä selkeitä kuin kahdeksankymmentä vuotta sitten, mutta teen parhaani. Joissain kohdin minun ja Renian ajatukset saattavat tuntua hajanaisilta eivätkä kronologisilta, mutta sellaisia päiväkirjat ovat. Ne ovat välittömiä ja impulsiivisia, ja joskus minun muistonikin ovat sellaisia.

Tiedän, että minun kirjoittamani sanat ovat perintö siitä elämästä, jota siskoni ei saanut elää, ja Renian sanat taas ovat muistoja nuoruudesta, joka jäi ikihyviksi sodan kahleisiin.

Elizabeth Leszczyńska Bellak, ent. Ariana Spiegel

31. TAMMIKUUTA 1939

Miksi päätin aloittaa tänään päiväkirjan? Tapahtuiko jotain tärkeää? Olenko saanut selville, että ystäväni pitävät päiväkirjaa? En. Minä vain halusin uuden ystävän. Jonkun jolle voin kertoa arkisista huolistani ja iloistani. Jonkun joka kokee samat tunteet kuin minä, uskoo mitä sanon eikä koskaan paljasta minun salaisuuksiani. Yksikään ihminen ei voisi olla sellainen ystävä. Siksi päätin ottaa uskotuksi päiväkirjan.

Tänään, rakas päiväkirja, alkaa meidän luja ystävyys-temme. Kuka tietää, kuinka kauan se kestää? Se saattaa jatkua jopa elämämme loppuun asti. Joka tapauksessa lupaan olla sinulle aina uskollinen, avoin ja kertoa sinulle kaiken. Vastineeksi sinä kuuntelet minun ajatuksiani ja murheitani, mutta et koskaan paljasta niitä kenellekään, vaan pysyt vaiti kuin lumottu kirja, joka on lukittu lumotulla avaimella ja piilotettu lumottuun linnaan. Sinä et petä minua. Jos joku minut pettää, niin nuo kaikkien tunnistamat pienet siniset kirjaimet.

Salli minun ensinnäkin esittäytyä. Olen kolmannella luokalla Maria Konopnickan tyttökoulussa.* Minun nimeni on Renia, tai ainakin ystäväni kutsuvat minua sillä nimellä. Minulla on pikkusisko, Arianka,† joka haluaa filmitähdeksi. (Hän on osin toteuttanut haaveensa, sillä hän on jo esiintynyt muutamassa elokuvassa.)

Meidän äitimme asuu Varsovassa. Minä asuin ennen kauniissa hienossa talossa Dnestrjoen varressa. Siellä oli

---

* Maria Konopnickan tyttökeskikoulu Przemyslin Grodzka-katu 4:ssä.

† Myös Ariana, Jaroška, Jarka, Jara, Jarusia, Jarosia, Jakusia.

ihanaa. Ne taisivat olla tähänastisen elämäni onnellisimmat päivät. Vanhojen lehmusten oksilla istui haikaroita, omenat kiilsivät hedelmätarhassa, ja minulla oli piha, missä kasvatin hurmaavia kukkia siisteissä penkeissä. Mutta se on nyt mennyttä, eivätkä ne päivät palaa. Hienoa taloa ei enää ole eikä haikaroita lehmusten oksilla, saati omenapuita ja kukkapenkkejä. Jäljellä ovat vain suloiset muistot. Ja Dnestr, joka virtaa kaukaisena, vieraana ja kylmänä. Se hyräilee, mutta ei enää minulle.

Asun nyt Przemyslissä mummini talossa. Mutta totta puhuen minulla ei ole oikeaa kotia. Siksi minut ajoittain valtaa sellainen suru, että itkettää. Minä itken, vaikken kaipaa mitään, en mekkoja, en makeisia, en outoja ja rakkaita uniani. Ikävöin ainoastaan äitiä ja hänen lämmintä sydäntään. Ikävöin taloa, jossa me kaikki asuimme yhdessä kuin valkeassa kartanossa Dnestrin varrella.

*Tahtoisin käydä taas itkemään
Loihtii menneisyys mieleeni näkyjään
Lehmukset, talon, haikarat, perhoset
Niin etäällä... jossain... katseelle kaukaiset
Näen sen mitä ikävöin, äänenkin kuulen
Vanhoja puita tuutivan tuulen
Enkä kuulla saa enää kenenkään
Kertovan sumusta, äänettömyydestä
Pimeästä ulkona, sen etäisyydestä
Kuulen laulun, tunnen huoleni hälvenevän
Näen talomme, lammenkin sinertävän,
Vasten taivasta lehmusten piirtyvän...*

Mutta minulla on myös ilon hetkiä, paljonkin... Voi miten paljon niitä onkaan! Minun täytyy esitellä sinulle

luokkatoverini, jotta ymmärrät kaikki meidän sisäpiirin vitsimme.

Paras ystäväni Norka* istuu luokassa vieressäni. Joku saattaisi sanoa, ettei pidä Norkasta, joku taas sanoisi pitävänsä hänestä kovasti. Minä olen aina pitänyt Norkasta, hän on minulle aina sama herttainen Norka. Meillä on yhteiset ajatukset, samanlaiset näkemykset ja mielipiteet. Meidän koulussamme tytöt ovat usein ”pihkassa” opettajiin, joten Norka ja minä olemme pihkassa, oikeasti pihkassa (jotkut tytöt vain teeskentelevät mielistelläkseen opettajia), latinanopettajaamme rouva Waleria Brzozowskaan, o.s. Brühlisiin. Me kutsumme häntä Brühlaksi. Hän on naimisissa Lwówissa asuvan komean upseerin kanssa. Brühla menee tapaamaan miestään joka toinen sunnuntai. Yritimme saada miehen osoitteen selville osoitetoimistosta, mutta emme onnistuneet, koska emme tiedä hänen nimeään. (Kutsumme häntä Zdzisławiksi.) Brühla opettaa latinaa, ja me olemme siinä aineessa hyviä, mikä varmasti todistaa, että me oikeasti rakastamme häntä.

Meidän rivimme seuraava tyttö on Belka eli Belania – lihava ja lyhyenlätä kuin kolmesataa paholaista. Hän on poikkeuksellisen lahjakas reaaliaineissa ja vielä lahjakkaampi saamaan osakseen inhoa. Hän on auttamattomasti ”pihkassa” rouva Skorskaan† ja vääntää naamansa typeriin ilmeisiin, kun katsoo tätä.

Seuraavana on Irka (*ira-ae* – kiukku). En pidä Irkasta, ja vastenmielisyys on minulla verissä. Perin tämän vihan äidiltäni, joka ei pitänyt Irkan äidistä heidän käydessään keskikoulua. Aloin inhota Irkaa vielä enemmän, kun hän

---

* Myös Nora, Noruška, Noreńka.

† Olga Skorska.

rupesi vähättelemään minua koulussa – kaiken kukkuraksi hän sai aivan liian hyvän todistuksen, ja hänen iljettävän makeileva, vilpillinen teeskentelynsä sai minut todella vihaamaan häntä. Tähän yhteyteen on vielä lisättävä se, että Irka käy Brühlan luona kylässä, mikä ilmeni, kun hiukan selvitimme asiaa. Ja Irkan äiti käy Brühlan luona kylässä, mikä meille selvisi, kun kurkistelimme Brühlan talon alakerran ikkunoista. Nora ja minä odotimme häntä monta tuntia. Kaikki tämä tarkoittaa, etten voi sietää sitä tyttöä. Mutta luokkatovereina meidän on pakko tulla juttuun. Niinpä Nora ja minä puristelemme käsiämme nyrkkiin ja kärkymme tilaisuutta.

Mitä tulee Irkan vieressä istuviin tyttöihin, minä en joko välitä heistä tai pidän heistä pikkuisen. Toisaalta välitän hiukan enemmän tytöstä, joka istuu luokan perällä, nimittäin Lunasta, jonka pulpetti on minun takanani ja joka lakkaamatta pommittaa minun selkääni. Hän pitää itseään hyvin lahjakkaana ja ylimaallisena olentona. Juhlissa ja yleensäkin kaiken aikaa hän esittää sitä taikka tätä, yrittää kiinnittää muiden huomion kauneuteensa (jota hänellä ei ole), poikkeuksellisiin lahjoihinsa (jotka ovat hänen mielikuvituksensa tuotetta) ja tärkeyteensä (jota hän on aina ollut vailla). Luna kalastelee lakkaamatta poikien huomiota, joten hän pitää korkokenkiä, lyhyt kun on, pidentää kulmakarvojaan lyijykynällä ja puuteroi kasvonsa. Ensin hän ”lainasi” puuteria Irka Łozińskalta ja laittoi sitä muka ”huvin vuoksi”. Nykyisin hän ei tee sitä huvin vuoksi vaan tosimitoissa.

Irka Łozińskan täytyy olla luokkamme ellei koko koulun kaunein tyttö. Edes hänen tummaa, miltei oranssia (tietenkin puuteroitua) ihoaan ei voi moittia eikä hänen alentuvaa äänensävyään tai julmia sanojaan, joita korallinpunaiset

huulet lausuvat paljastaen takaansa kauniit, vitivakoiset hampaat. Mutta Irkalla on pahin mahdollinen vika: hänellä on tuberkuloosi... Kyllä, joskus häneltä tulee verta suusta ja nenästä. Minun käy Irkaa sääliksi. Hänellä on poikaystävä, joka rakastaa häntä, mutta poika ei tiedä, että hänen tyttöystävänsä on niin vakavasti sairas.

Irka istuu luokan perällä. Hänen vierellään on kaksi kivikasvoa: Halina (tosi paha), jolla on kovalla vaivalla muotoiltu kampa, ja Sławka, joka aina vetää kasvoilleen yllättyneen ilmeen, ei koskaan vastaa ja piilottaa Halinan pulpettinsa alle, kun tämä ei halua vastata opettajan kysymykseen. Sitten on vielä kolmas Irka, laiha kuin luuranko ja hyvin ruma. Hänen vieressään istuu entinen naapurini Elza. Hän esittää viatonta, mutta tiedän oikein hyvin, että hän teeskentelee. Hänellä on kohtalaiset numerot, mutta todistus on aina parempi kuin hän ansaitsisi. Ilmeisesti hän kopsii latinan läksynsä kolmannelta Irkalta... mutta hällä väliä.

Seuraavana on luokkamme puheenjohtaja Krzyśka. Hän ei tiedä mistään mitään ja puhuu kuin hänellä olisi suussaan hiekalla täytettyjä mykyjä, mutta hän on nätti ja aina korviaan myöten rakastunut kaikkiin Zbyszekeihinsä, Sławekeihinsa, Leszekeihinsä, Zdzisioihinsa jne. Hän on Lunan kaveri.

Hänen edessään ensimmäinen Eda (heitä on kolme) huojuu pitkin ja poikin. Eda on ”teräväkyntinen” ja innostunut, ja hänellä on mahtava vartalo. Toinen Eda on Belkan entinen ystävä. Hänkin on pihkassa rouva Skorskaan, mutta hän on huono historiassa, mikä panee minut epäilemään. Kolmas Eda oli meidän vihollisemme vielä muutama kuukausi sitten. Kuvittele, rakas päiväkirja, että joku muukalainen, joku ”irtolainen” mistä lie korvesta saapuu tänne ja haluaa ruveta komentelemaan, yrittää osoittaa meille, että

meillä leikkaa hitaasti, ja pitää itseään yleislahjakkuutena. Aika paksua!

Luška ja Dziunka istuvat Edan edessä. Dziunka tekee ”hermostuneita tektonisia” liikkeitä. Olin hänen kanssaan huonoissa väleissä yli vuoden, mutta pääsin siitä yli Brühlän nimipäivänä. Dziunkaa pidetään luokan pitkästyttävimpänä oppilaana, ja hän todella onkin. Luška on hassu, typerä ja takapajuinen. Hänelle voi uskotella ihan mitä tahansa. Mutta hän on hauska ja tanssii aina juhlista minun kanssani ”Andrusovoa”. Kerran Luška huusi laskentotunnilla: ”Opettaja, opettaja, te ette ole pitkään aikaan antanut minun vastata, vaikka minä tykkään laskennosta valtavasti!” Nora tokaisi siihen: ”Luška, älä viitsi olla tyhmä.” ”En minä olekaan”, Luška sanoi, mutta sitten hän tajusi mitä oli tehnyt ja alkoi änkyttää ja hänen sirkeät silmänsä suurenivat.

Heidän edessään, ensimmäisen Edan, Luškan ja Dziunkan edessä, on ”antiikeille” varattu pulpetti, mikä tarkoittaa Jankaa. Hän on luokan taitavin esittämään tyhmää ja selviytyy ainoastaan muiden avulla. Kun hänet määrätään taululle, hän on kirjoittanut vastaukset valmiiksi kynsiinsä. Jos opettaja sattuu haistamaan palaneen käryä, Janka nuolaisee äkkiä musteen kynsistään ja esittää pyhimystä. Janka osaa itkeä, uikuttaa ja jopa pyörtyä napin painalluksella aivan kuten ensimmäinen Eda, jota alkaa yhtäkkiä huimata, kun Pacuła pyytää häntä lausumaan runon. Janka on tavallisesti hyvin lahjakas järjestämään kohtauksia. Hänen vieressään istuu Wisia, vain metrin mittainen vaivaishiiri, vaikka on jo viisitoistavuotias. Rivin kolmas on Frejka eli Salka. Hän saa silloin tällöin hepulit eikä toisinaan puhua pukahda, kun on oikein poissa tolaltaan, kävelee hassusti astellen ja hypellen eikä usein ”voi sietää” istua pulpetissaan.

Minun täytyy mainita myös Ninka, erikoinen tyttö, joka näyttää täysin viattomalta mutta saa noutopostikirjeitä erinäisiltä ”henkilöiltä”, sopii tapaamisia hämärillä kujilla, käy yksinäisten miesten luona ja on ylpeä siitä. Hän on ihan kiva. Luokassamme on muitakin samanlaisia tyttöjä, mutta kuten jo sanoin, minä joko en välitä heistä tai en halua olla heidän kanssaan, koska olen kiltti tyttö.

Olemme nyt kuukausien ajan suunnitelleet juhlia. Olemme olleet eri mieltä ja riidelleet, mutta juhlat pidetään tämän viikon lauantaina.

2. HELMIKUUTA 1939¹

Rakas päiväkirja! Olen aina ollut voimistelussa vain keskinkertainen, joten harjoittelen kotona kehittyäkseni paremmaksi. Onnistuin juuri tekemään ensimmäisen kuperkeikkani. Yksikään ystäväni ei osaa sitä. Riemuitsen, vaikka polvi on naarmuilla.

5. HELMIKUUTA 1939

Rakas päiväkirja, juhlat on vihdoinkin juhlistu! Olen tosi iloinen. Ne olivat mahtavat juhlat, ja kaikilla oli kivaa, varsinkin Brühlalla. Mutta juhlien jälkeen minua odotti apeus. Ja jälleen, ties kuinka monennen kerran, ajattelin: ”Kunpa äiti olisi täällä.” Kävi niin, että Irkan äiti, rouva Oberhard, ei jättänyt Brühlaa rauhaan vaan lirkutteli tälle minkä jaksoi, mistä tietenkin olisi etua Irkalle ja hänen pikkusiskolleen lähitulevaisuudessa. Voi rakas päiväkirja, tietäisitpä vain, miten vaikeaa on, kun haluaa jotain oikein kovasti, näkee sen eteen paljon vaivaa ja sitten menettää sen maaliviivalla! Mitä minä varsinaisesti halusin? En tiedä. Pacuła kehui

minua maasta taivaaseen, mutta en välitä siitä (hän puhui meille, minulle ja Norkalle). Brühla oli aika mukava. Mutta en silti ole tyytyväinen.

Luna esiintyi kahdesti, ja niin tein minäkin. Tänään näin Brühlan rouva Oberhardin kanssa. He luultavasti kävelivät takaisin hänen luotaan. Nyökkäsin kohteliaasti ja heidän jäätyään taakse kysyin Noralta: ”Mitä tuumit? Eikö hän ollutkin taas hänen luonaan?” Ja sitten näin hänen yhtäkkiä irvistävän. Käännyin ja näin, että Brühla käveli aivan takanamme. Hän näyttää kamalalta, enkä tiedä mikä hänellä on, haluaisin olla avuksi, kenties neuvoa häntä, mutta meidän välillämme on liian syvä kuilu, niin kovin, kovin syvä... Ehkä jopa syvempi kuin se, joka erottaa minua äidistä. Hänkin voisi auttaa minua, hän voisi neuvoa minua. Mutta on paljon vaikeampi, niin paljon vaikeampi ylittää tätä kuilua.

8. HELMIKUUTA 1939

Rakas päiväkirja! On monta päivää siitä, kun viimeksi kerroin sinulle elämästäni, mutta sen jälkeen ei ole oikeastaan tapahtunut mitään erityistä. Elämä jatkuu entiseen malliin muutamin pienin poikkeuksin. Brühla osallistui latinanopettajien konferenssiin, joten latinaa opetti herra Skorski. Herra Dziedzic ylisti Irkaa kovasti (ja ansaitsemattomasti), Belka sai huonon numeron, minä pääsin pälkähästä, mutta olen huolissani huomisesta, josta voi tulla todella ikävä päivä. Muuta kerrottavaa minulla ei sinulle ollut.

11. HELMIKUUTA 1939

Tänään sataa... Harmaa, alakuloinen päivä. Mutta itse en ole kovin alakuloinen, en tiedä miksi. Ehkä se johtuu siitä,

että olen ajatellut lähteä Kanadaan, vaikkei siellä kenties olekaan kauhean kivaa. Tai ehkä se johtuu siitä, että teen parhaillaan kreikkalaista vaasia. En ole niin allapäin kuin yleensä sadepäivinä, jolloin seison ikkunassa ja lasken lasia pitkin valuvia kyyneleitä. Niitä riittää. Yksi pieni valuu, sitten toinen, iso seuraa sen kannoilla, sitten viides, kuudes... ja kaksi minun poskillani. Ne valuvat kaikki kuin haluaisivat pudota märälle, kuraiselle kadulle, kuin haluaisivat siitä entistä kuraisemman, kuin haluaisivat rumentaa tämän päivän vielä rumemmaksi kuin se jo on. Mutta tämä päivä on arvoitus. Kuin... kuin roskalaatikko. Muiden mielestä se ei ole juuri mitään, yhtä tyhjän kanssa. Mutta ei se pidä paikkaansa. En tiedä. Minulle saatetaan nauraa, mutta sinä varmasti ymmärrät, hyvä ystäväni. Katsos kun minusta joskus tuntuu, että elottomat esineet osaavat puhua. (Ne eivät ole oikeasti elottomia. Niillä on sielu ihan kuten ihmisillä.) Joskus minusta tuntuu, että suihkukaivot kikattavat. Enkä ole ainoa, joka ajattelee niin, joten sen täytyy olla totta. Jotkut käyttävät siitä eri sanaa, eikä heille tule mieleenkään, että sitä on se, kikatusta. Tai roskalaatikko:

*Oi yö! On vihdoinkin pimeää!
Täällä viihdy mä en! Mua häiritään!
Jäi kaupungin lämpö ja aurinko
Tuli tukaluus sijaan. Mikä vahinko!
Muuan sivu näin purki sydäntään
Keskeltä viikkolehteään.
Mut eilenhän vasta ostettiin
Ja tänään jo roskiin heitettiin!
Sä päässyt oot sentään näkemään
Sitä maailmaa, mis' elitte elämää.
Oli leppoisaa kioskissa elämänne*

Mut mun piti säntäillä sinne tänne
Kaduilla alati huudellen.
Sitä kernaammin elelis' viikoittain
Kuin päivälehtenä päivän vain.
Olin valmis, siks' mielin en kitkerin
Mä ole, roskiin vaikk' päädyinkin,
Ääni virkahti käärepaperin.
Voi, minäpä lastenlehti olin,
koristeltu monin kuvin somin.
Kun väriä täys on ja tyyliä,
Voi roskakin kauemmin säilyä.
Teitä muistuta en, en vähääkään,
En päivälehteä ensinkään
En elokuvaviikkolehteäkään
Saati tuota... johon kaloja kääritään.
Siispä sanon teille: tääll' viihdy en!
Älkää lähelle tulko tai erkanen!
Siit' leimahti tupenrapinat.
Mitä?! Jo on otsaa! Ahaa! Sä lähdet, tarkoitat!
Ja päätös kuin ollut ois yhteinen,
Ne lensivät pois lailla höyhenten.
Ja aamulla ihmiset ihmeissään
Näki vaaran merkit jo mielessään,
Kas kun lehtiä oli menty heittämään
Maahan, mut roskiin ei ensinkään.

Renia. Lähetän sinulle suukkoja, mutta nyt minun pitää istua ja pönttää.

*"Muista tämä päivä; paina se tarkoin mieleesi.
Kerro tuleville polville."*

Renia on juutalaistyttö, jonka haaveena on tulla runoilijaksi. Mutta hän asuu Puolassa ja vuosi on 1939. Toinen maailmansota lyö hänenkin maailmansa murskaksi. Renia joutuu eroon äidistään, pakenee pommituksia, näkee miten juutalaisperheitä katoaa, ja päättyy lopulta Przemyslin gettoon.

Sodan kauheuden rinnalla kukoistaa kuitenkin kauneus. Renia ja hänen rakastamansa nuorukainen Zygmunt jakavat ensisuudelman vain hetkeä ennen kuin natsit saapuvat hänen kotikaupunkiinsa.

Ja juuri Zygmunt kirjoittaa Renian päiväkirjaan sen viimeisen, sydäntäsärkevän merkinnän.

www.tammi.fi

99.1

ISBN 978-952-04-1773-4